

IDENTIFIKACIJA I VALORIZACIJA PRIRODNE I
GRADITELJSKE BAŠTINE PODRUČJA
DUBROVNIKA U PROSTORNOM KONTEKSTU

Baština – pokretač razvoja

NARUČITELJ
ZAVOD
ZA PROSTORNO UREĐENJE
DUBROVAČKO-
NERETVANSKE ŽUPANIJE

IZRAĐIVAČ
INSTITUT ZA POVIJEST
UMJETNOSTI

VODITELJ STUDIJE
JOŠKO BELAMARIĆ

AUTORSKI TIM
IGOR BELAMARIĆ
JOŠKO BELAMARIĆ
DARKA BILIĆ
ANA ŠVERKO
AMBROZ TUDOR

IZRADA KARTOGRAFSKIH
PRILOGA
IGOR BELAMARIĆ
IVAN TENŠEK

PRIJELOM STUDIJE
MARINA HORVAT

2014.

Sadržaj

1. Polazišta	1
1.1. Opis prostora	1
1.2. Baština kao pokretač razvoja – izazovi današnjeg razvoja	6
1.3. Prirodna i graditeljska baština	29
1.3.1. Povijesni urbani krajoliz s prijedlogom karakterističnih zona	29
1.4. Lista svih registriranih i evidentiranih spomenika prirodne i graditeljske baštine na pilot području podijeljena prema tipu građevine s pripadajućom kartom – poseban prilog	38
2. Definicije i metodologija	39
2.1. Ključni pojmovi	39
2.2. Primjenjena metodologija	44
3. Identifikacija i vrednovanje reprezentativnih spomenika u prostoru	46
3.1. Ljetnikovci – izbor	46
3.2. Sakralna arhitektura – izbor	73
3.3. Industrijska arhitektura	88
3.4. Fortifikacije – izbor	93
3.5. Infrastrukturalna arhitektura – izbor	122
3.6. Zelenilo grada	134
4. Vrednovanje spomeničke baštine kroz vizure	138
4.1. Vizure grada i područja Rijeke Dubrovačke	138
4.2. Prilazi gradu	167
4.3. Vizure – Gruški zaljev i Lapad	176
5. Identifikacija i vrednovanje karakterističnih zona	191
5.1. Stari grad Dubrovnik, Pile-Kono podno Srđa i Lokrum	191
5.1.1. Zelenilo grada	208
5.2. Srđ s fortifikacijskim krajolikom	213
5.2.1. Srđ kao prirodna baština	252
5.3. Gruž i Lapad s ljetnikovcima, Daksa	255
5.3.1. Prirodna baština Gruža, Lapada i Dakse	280

5.4. Rijeka Dubrovačka s ljetnikovcima	282
5.4.1. Prirodna baština Rijeke Dubrovačke	291
5.5. Infrastrukturalna arhitektura	293
5.6. Arheološki krajolik (posebna studija)	299
5.7. Ruralni krajolik (posebna studija)	299
6. Revidiranje postojeće izjave o iznimnoj univerzalnoj vrijednosti (OUV) za povijesnu cjelinu grada Dubrovnika	300
6.1. Uvodne napomene i postojeća izjava o iznimnoj univerzalnoj vrijednosti (OUV) za povijesnu cjelinu grada Dubrovnika	300
6.2. Prijedlog nove deklaracije OUV	304
6.2.1. Revidirana izjava o autentičnosti	308
6.2.2. Revidirana izjava o integritetu	308
6.2.2.1. Revidirana izjava o vizualno-estetskom integritetu	308
6.2.2.2. Revidirana izjava o socijalno-funkcionalnom integritetu	309
6.2.2.3. Revidirana izjava o povijesno-strukturalnom identitetu	309
7. Nematerijalni atributi koji određuju iznimnu univerzalnu vrijednost (OUV) povijesne cjeline grada Dubrovnika i utjecaj današnjeg razvoja na njih	311
8. Revidiranje postojećeg nacionalnog rješenja o zaštiti povijesne cjeline Grada Dubrovnika s prijedlogom nove zaštitne zone oko povijesne cjeline Grada	313
9. Popis priloga	326
10. Bibliografija	326
11. Sažetak na engleskom	326

2. Definicije i metodologija

2.1. Ključni pojmovi

Na početku se definiraju ključni pojmovi koji se koriste u ovoj studiji, koja pak predstavlja jednu od predradnji za izradu integralne studije pod naslovom „Identifikacija i valorizacija prirodnih i kulturnih krajolika na području grada Dubrovnika“ u okviru koje se izrađuje Studija procjene utjecaja na baštinu (HIA) za pilot-područje grada Dubrovnika; koja će procijeniti nivo utjecaja nekih prostorno-planskih pretpostavki na baštinu Dubrovnika i njegove okolice, prvenstveno na iznimnu univerzalnu vrijednost (OUV) područja zaštićenog kao lokalitet svjetske kulturne baštine. Te predradnje uključuju listu svih registriranih i evidentiranih spomenika prirodne i graditeljske baštine na pilot području kao i prijedloge nekih novih zaštita, s naglaskom na percepciji kako graditeljske, tako i prirodne baštine u prostornom kontekstu. Ističu se pri tom pojedinačni spomenici koji su ključni za očuvanje spomeničkog karaktera šireg prostora. Osim toga, identificiraju se i vrednuju karakteristični klasteri i njihov doprinos OUV te ispituje vrednovanje spomeničke baštine kroz neke ključne vizure, ali s naglaskom na vizualnom integritetu čitavog područja. Naposljetku se, kao zaključak ove studije, revidira postojeća izjava o iznimnoj univerzalnoj vrijednosti Dubrovnika i predlaže nova kontaktna zona tog UNESCO-vo spomenika, koja će pomoći očuvanju spomeničkih vrijednosti prostora čiji se prosperitet temelji upravo na kulturnom turizmu. Prostor se ovdje vrednuje kao povijesni urbani krajolik, u kojemu nema granice između spomenika svjetske baštine i njegova neposrednog okruženja, već se upravo međusobna povezanost spomenika svjetskog i lokalnog značaja, centra i periferije, prirodnog i izgrađenog, postavlja kao polazišna točka budućeg planiranja.

OUV (Outstanding Universal Value) – vanserijska, iznimna, ili izuzetna univerzalna vrijednost

Konvencija o Svjetskoj baštini - za zaštitu svjetske kulturne i prirodne baštine, usvojena još 1972. godine, identificira lokalitete od iznimne univerzalne vrijednosti (OUV) kao „svjetsku baštinu cijelog čovječanstva“ u svrhu njene „zaštite i prenošenja budućim naraštajima“. Ta dobra su prepoznata upisom na Listu svjetske baštine (WHL) koji provodi Odbor Svjetske baštine u kojem su predstavnici 21 zemlje članice.

Iznimna univerzalna vrijednost podrazumijeva kulturni i / ili prirodni značaj koji je toliko izniman da nadilazi nacionalne granice i od zajedničkog je značaja za sadašnje i buduće generacije čitavog čovječanstva. Zato je trajna zaštita te baštine od najveće važnosti za međunarodnu zajednicu u cjelini. (...) Da bi se smatrala lokalitetom od izuzetne univerzalne vrijednosti, područje treba ispunjavati uvjete integriteta i / ili autentičnosti i mora imati adekvatan sustav zaštite i upravljanja kako bi se osiguralo njegova čuvanje. (iz: Operational Guidelines for the Implementation of the World Heritage Convention 2005)

Koncept OUV predstavlja temelj Konvencije o Svjetskoj baštini i svih aktivnosti koje se provode u vezi s dobrima koja su upisana na Listu svjetske baštine. Dobra Svjetske baštine su individualna dobra s jasno artikuliranom internacionalnom vrijednošću. Pojedini njihovi elementi ne doprinose nužno izuzetnoj univerzalnoj vrijednosti, ali oni koji doprinose moraju biti odgovarajuće zaštićeni.

Izuzetnu univerzalnu vrijednost prihvaća Odbor Svjetske baštine u trenutku upisa na listu, a od 2007. ona je utvrđena Izjavom o izuzetnoj univerzalnoj vrijednosti. OUV definira stav u trenutku upisa i o njemu se ne pregovara. Dakako, postoji mogućnost revizije OUV, jer ona sadrži srž razloga radi kojega je određeni lokalitet proglašen Svjetskom baštinom.

OUV se mora očuvati kroz zaštitu upravo onih atributa koji je čine izuzetnom i univerzalnom, pri čemu se kao ključni izdvajaju kriteriji **autentičnosti** i **integriteta** spomenika.

Autentičnost (authenticity) – označava istinitost i kredibilitet atributa kojima se dokazuje

OUV. Promatra se kroz slijedeće faktore autentičnosti:

- Forma i oblikovanje
- Materijali i konstrukcija
- Funkcija i način korištenja
- Tradicija, tehnike i sustav upravljanja
- Lokacija i ambijent
- Duh, osjećaj i drugi oblici nematerijalne baštine

3. Identifikacija i vrednovanje reprezentativnih spomenika u prostoru

3.1. Ljetnikovci – izbor

“Hoće li vječni raj biti ljepši od ovoga moga”

(Ivo Vojnović, Lapadski soneti).

Fenomen europskog dometa – dubrovački ljetnikovci, zaslužuju s pravom zasebno poglavlje u ovoj studiji. U specifičnim varijantama nalazimo ih i drugdje u Dalmaciji, gdje većina ladanjsko-gospodarskih sklopova ima i funkciju čuvanja i obrane. To su ona brojna castra i castella na splitskom, trogirskom, šibenskom i zadarskom području koje spominju još u 14. i tijekom 15. st. brojni dubrovački dokumenti. Za većinu je karakteristično da su im vlasnici vjerojatno izravno radili ili surađivali na projektima. Nastali su najviše u 15. i 16. st. u vrijeme kad je teritorij Republike konačno zaokružen i osiguran: 1500-ih godina, suvremenik Niccolò Machiavelli uspoređuje ga s antičkim Rimom, Atenom, Aleksandrijom, Mletcima i Firencem, a njegove legendarne utemeljitelje stavlja uz bok heroja kakvi bijahu Tezej, Aleksandar Makedonski, Eneja i Mojsije. Duž čitava Sredozemlja Republika je zasijala svoj kapital, premrežila ga svojim putevima, trgovačkim enklavama, diplomatskim poslanstvima.

Ističu se po svom građevinskom sklopu okupljenom i povezanom s jedinstvenom hortikulturnom njima podređenoj cjelini. Većina je sagrađena tijekom 15. i 16. stoljeća u gotičko renesansnom, u renesansnom, a poneki nastavlja njihovu predaju u 17. stoljeću u baroknom slogu, ponavljajući slične značajke prostornih rješenja i izbora položaja. Postanak im je uvjetovan dugim privrednim i kulturnim usponom, u mirnom razvoju Republike povezane s europskim kulturama zapada, u blagom jadranskom podneblju. Izvangradsko dubrovačko područje konačno se određuje i prestaje biti prostor stalnih sukoba i opasnosti.

Ti ljetnikovci, veli opet točno C. Fisković: “ne sličie na mletačke, ni na jakinske ili južnoitalske, firentinske, i rimske, već su međusobnim ugledanjem i proširivanjem svog sklopa oblikovali posebni, vlastiti tip (...) Gradili su ih dubrovački i korčulanski graditelji po uputama i uz savjetovanje samih vlasnika, renesansnih Dubrovčana, koji su uspjeli da usklade prijatno s korisnim, te da se umorni od državnih i trgovačkih poslova osvježe odmorom na selu, i ujedno nadgledaju svoja seoska imanja.” No, kako veli Nada Grujić, „niti povijesni niti ekonomski razlozi ne mogu do kraja objasniti intenzitet ladanjske izgradnje koji je dostignut

ljetnikovaca počeo propadati mnogo prije našeg vremena. Danas su u Rijeci na njenom morskom faciesu sačuvane još samo molekule izvornog krajolika, na primjer igalo koje je formirao potok Kitoš (dobrim dijelom danas betonskog korita), dočim se najveći dio kontakta s morem pretvorio u amorfni rub kopna, s tendencijom daljnjeg nasipavanja.

Što se pak vrtova tiče, mnogi su izgubili izvorni karakter već u 18., nadasve u 19. st. kada se njihovi vlasnici kapricioznost engleskog vrta preferirali simetrično uređenom renesansnom vrtinom parteru. (Možda se u tome može vidjeti – više od odjeka mode – odraz melankolična osjećaja da je njihov svijet ostao bez središta. Oblikovanje prostora uvijek je psihološki motivirano.)

Mnogo se pisalo o nestanku dubrovačke ladanjske kulture – od uništavanja u provali ruske i crnogorske vojske i hajdučije 1806. i gospodarske propasti dubrovačkog plemstva i novih socijalnih tendencija iz zadnjih desetljeća. Odavno su utrnuili ideali antičkog i renesansnog otiuma i ideala vezanih uz moralni smisao koji daje život u prirodi. Brojni opisi koji su nam se sačuvali izazivaju danas gotovo nevjericu kada ih čitamo u ambijentu najčešće transformiranih, zapuštenih ili čak porušenih ljetnikovaca. A, čini se, ne piše im se dobro ni

Baština-pokretač razvoja

prema aktualnim prostornim planovima, unatoč mlakim deklaracijama o potrebi njihove obnove. Svaki ljetnikovac bi mogao ispričati vlastitu priču o svom propadanju. A razlozi propadanja nikad nisu bili u njihovoj arhitekturi.

Možda nešto govori činjenica da se tek u ovoj studiji po prvui put donosi Karta rasprostranjenosti ladanjskih objekata na užem gradskom prostoru Dubrovnika, dakle do "Biskupije", kod sv. Jakova istočno od grada, do Bobaljevićevog ljetnikovca na sjevernom ulazu u Rijeku dubrovačku – nazvanih njihovim uvriježenim imenom, njih 126 !

Unutar fonda ljetnih dvoraca i vila koje smo imali prilike detaljno obići tijekom rada na studiji, nekoliko ih zaslužuje pažnju, kao sklopovi koji bi mogli i trebali dobiti novu namjenu, nakon što se *lege artis* obnove.

Bilo je u zadnjih dvadesetak godina više prijedloga za obnovu barem nekih od ljetnikovaca. U Rijeci se pažnja usmjeravala prvenstveno natri ljetnikovca: Rastićev ljetnikovac u Rožatu, Gučetićev ljetnikovac u Obuljenu (Lazarović) i Gučetić-Đurđevićev ljetnikovac u Mokošici

51

Baština-pokretač razvoja

• Ime spomenika i lokacija

Ljetnikovac Petra Sorkočevića, Lapadska obala 5, Lapad

čest. zgr. 305, 306, 307, čest. zem. 981,982, 983, 984/2, 988/1, 984/1, 987, 980, 985 i 1238 k.o. Gruž

• Stupanj zaštite: RST 1215

Sorkočevićev ljetnikovac, paradigma čitavog niza drugih, sagrađen je do 1521. g. u prijelaznom gotičko-renesansnom stilu, u kojem su zidane najznačajnije onodobne dubrovačke građevine - Knežev dvor, Vijećnica i Divona. Njegova tlocrtna dispozicija, organizacija vrtnih površina, visoki ogradni zid sa simboličkim kruništem umnogome omogućava da se rekonstruira izgubljeni sloj ladanjske arhitekture 15. stoljeća: ribnjak (stariji od samog ljetnikovca) nije u izravnoj vezi s trijemom; trijem nema ulogu prelaznog elementa između volumena zgrade i vrta koji je zasađen sa strane ljetnikovca; maleni zaštićeni vrt s kapelicom ispred lože nalik je srednjovjekovnom "giardino pensile"; ni jedan od portala ne korespondira s nekom od vrtnih staza pa je izostalo za renesansu karakteristično povezivanje na razini prizemlja što, međutim, kompenzira prostrana terasa pred ljetnikovcem, otvorena prema moru, terasa koja je izvorno svršavala s paviljonom. Na nju se (a ona je ujedno

67

4. Vrednovanje spomeničke baštine kroz vizure

Izradio IB

4.1. Vizure grada i područja Rijeke Dubrovačke

• Oznaka položajne točke: 7-11

Područja Rijeke Dubrovačke i Grada vrednuju se u studiji kroz kinetičku vizuru kao prostori od najveće osjetljivosti u kojima bi svaka intervencija koja nije ispitana metodologijom HIA-e mogla proizvesti značajne (major) promjene u krajoliku. S obzirom da se ova analiza ne referira na neki određeni plan, dan je sveobuhvatni prikaz prostora s naglaskom na vrijednost krajolika i njegovu osjetljivost na vizure.

5. Identifikacija i vrednovanje karakterističnih zona

Izradio IB

5.1. Stari grad Dubrovnik, Pile-Kono podno Srđa i Lokrum

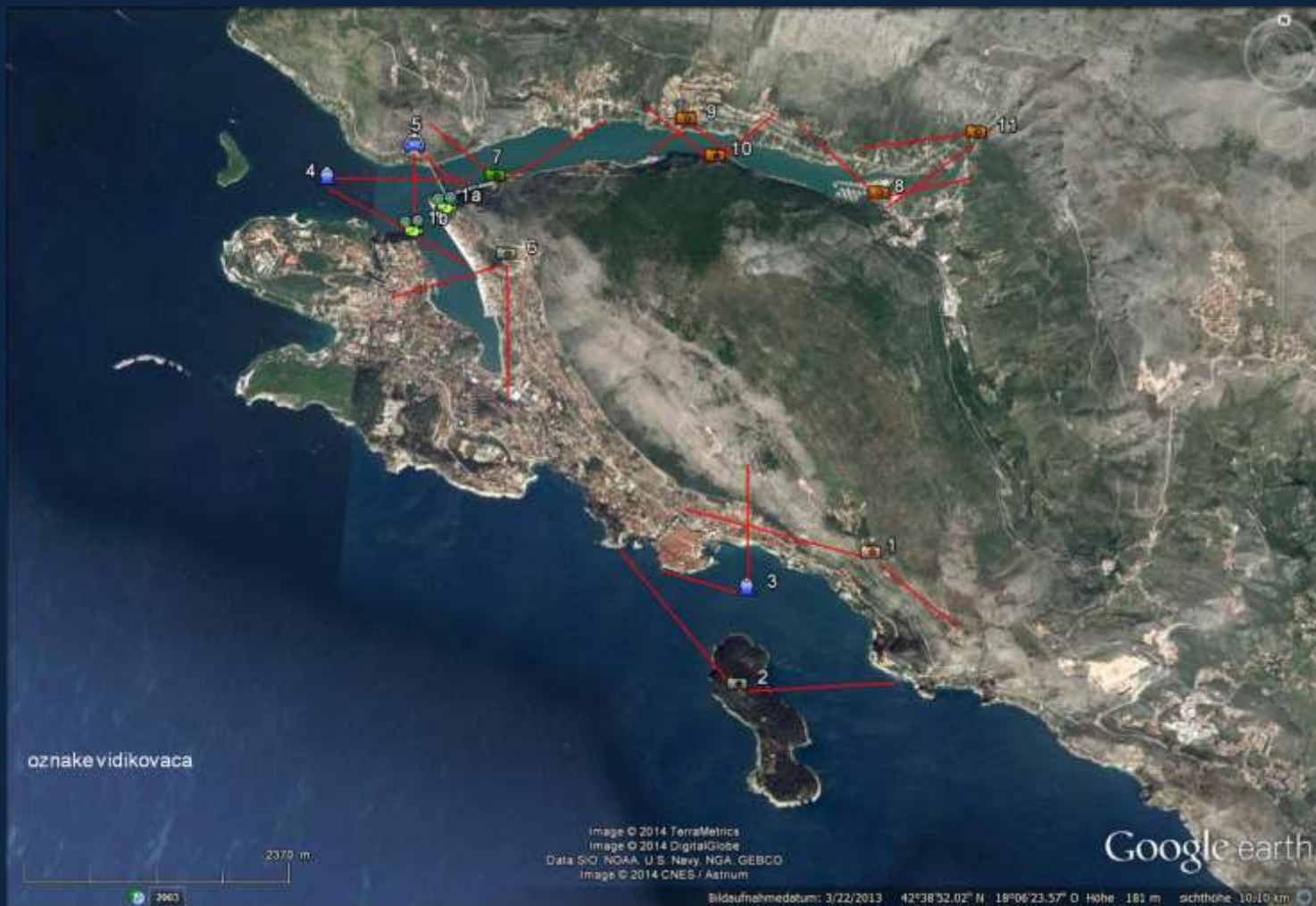

Izradio IB

6. Revidiranje postojeće izjave o iznimnoj univerzalnoj vrijednosti (OUV) za povijesnu cjelinu grada Dubrovnika

6.1. Uvodne napomene i postojeća izjava o iznimnoj univerzalnoj vrijednosti (OUV) za povijesnu cjelinu grada Dubrovnika

Suvremeni gradovi su prepuni kontradikcija, fragmentarnih i funkcionalno disparatnih rješenja. Joseph Rykwert, jedan od najprodornijih analitičara povijesnog i modernog grada, upozorava na jednom mjestu da su Grci riječ *polis* upotrebljavali za grad kao i za ime igre bacanja kocke (*tavla / backgammon*): igrač treba poznavati strateške i taktičke elemente igre, jer nakon svakog bacanja kockica mora improvizirati i odlučiti što će odigrati, pazeći pritom na protivnikove kontranapade. Gradovi su rezultat planiranja, slučaja, improviziranja. Podvrgnuti su političkom i gospodarskom diktatu, ali jednako ovise o odlukama “odozdo”, o auto-regulaciji svojih stanovnika. Postoji u svakom slučaju nešto čemu se moramo oduprijeti: misao da je nešto u velikom prostoru Dubrovnika prikazanog na slici kojim počinje naša studija upropašteno jednom za vavda!

U pogledu na total prostora o kojemu govori Studija mora biti posve bjelodano da tu ne bi smio postojati niti metar kvadratni koji ne bi bio pod visokim i najvišim stupnjom zaštite.

6.2. Prijedlog nove deklaracije OUV

Dubrovnik, a remarkably well-preserved example of a late-medieval and early modern planned city⁴², leži na hrvatskom jugu, gdje završava dugi niz dalmatinskih otoka, a otvara se

⁴² Ostavili smo djelomično rečenice iz važeće deklaracije, da bude važnije što smo zadržali od nje.

Baština-pokretač razvoja

pučina otvorenog mora, na mjestu izuzetno povoljnom za razvitak prekomorskih veza i prometa s kopnenim zaleđem. Do pojave velikih parobroda glavni plovidbeni prolaz između istočno-jadranskog arhipelaga i kopna izlazio je kod Dubrovnika na pučinu.

Povijesna jezgra izrasla je na grebenu podno brda Srđa (412 m). Hrvatsko ime grada izvedeno je od riječi *dubrava* (dub = hrast, dubrava = šuma), a romansko *Ragusa* od *Rausa* (imena grebena na kojemu je, prema legendi, osnovano prvo naselje – *Lausa*).

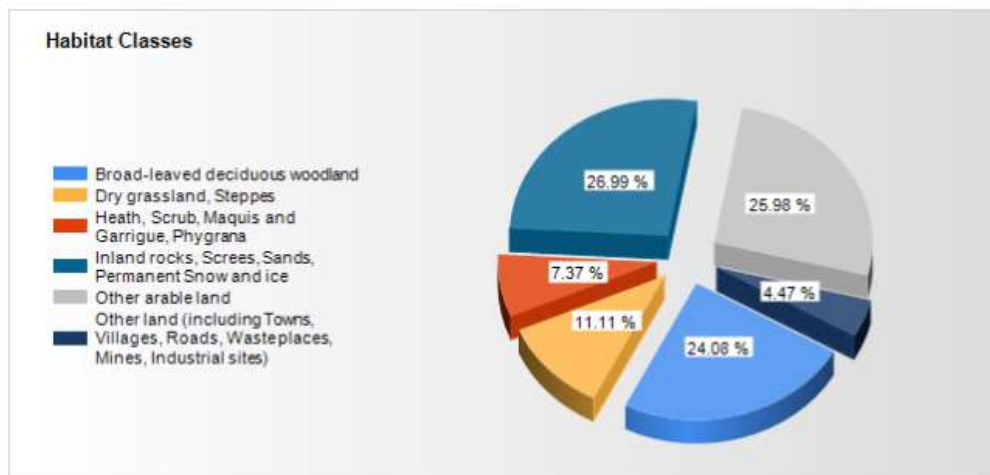
Razvio se prvotno na tjemenu strme morske hridine koja je vjerojatno bila ilirska prapovijesna i protopovijesna gradina, u čijem se podnožju tijekom prvih stoljeća poslije Krista oblikovalo romanizirano naselje. U vrijeme bizantsko-gotskih ratova izgrađen je *kastrum* koji će u doba sloma antičke civilizacije sredinom 7. stoljeća postati refugij okolnog stanovništava, prije svega iz obližnjeg Epidaura (današnjeg Cavtata). Grad je nastao u nekoliko proširenja prema sjeveru i istoku, bonifikacijom nekadašnje uvala (na mjestu srednjovjekovne Place) koja se duboko uvlačila u kopno.

Preuzevši ulogu koje su u antičkim vremenima držali obližnji Epidaur i Narona na ušću Neretve (koji se nisu obnovili nakon sloma rimske civilizacije), Grad je postupno izgrađivao vlastitu samoupravu, okrunjenu formiranjem slobodne države (*Reipublica Ragusina*), razvijajući se na “oranju mora”, odnosno trgovačkom i diplomatskom posredništvu između balkanskog zaleđa i Mediterana. Brojne kolonije dubrovačkih trgovaca u balkanskom zaleđu formirale su razgranatu trgovačku mrežu povezanu sa snažnim prekomorskim prometom. Sredinom 16. stoljeća dubrovačko pomorstvo nosivošću brodova je treće na svijetu, s rasponom kretanja do Indijskog oceana i Atlantika. U renesansno i barokno doba Dubrovnik

HVALA NA PAŽNJI!

4. SITE DESCRIPTION

4.1 GENERAL SITE CHARACTERISTICS

CODE	HABITAT CLASS DESCRIPTION	HABITAT CLASS COVER (%)
N08	Heath, Scrub, Maquis and Garrigue, Phygrana	4.43
N09	Dry grassland, Steppes	6.68
N15	Other arable land	15.62
N16	Broad-leaved deciduous woodland	14.48
N22	Inland rocks, Scree, Sands, Permanent Snow and ice	16.23
N23	Other land (including Towns, Villages, Roads, Waste places, Mines, Industrial sites)	2.69

Other Site Characteristics

The site is located in the southern part of Croatia (Dubrovnik surroundings). The area is characterised by a very developed karst and a large amount of precipitation with high water productivity. It has numerous speleological objects (more than 100), most of them fossil parts of this system, once hydrologically active, but also a number of caves, pits, karst sources and submarine freshwater springs still hydrologically active. This site is important for conservation of biodiversity since it is considered one of the richest sites for cave fauna species.

7. MAP OF THE SITE

SITE DISPLAY

